

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

ความเป็นพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในปี ๒๕๖๒

จัดทำโดย พล.อ. ณัฐพล นาคพาณิชย์
รหัส ๖๒๐๗๑๐

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ความเป็นพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยในปี ๒๕๖๒

พลเอก ฉัตรพล นาควาณิชช้อย^๑

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่แพร่หลายในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งมีหลายรูปแบบและหลายประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในรายงาน Democracy Index^๒ ได้จัดอันดับความเป็นประชาธิปไตยใน ๑๖๗ ประเทศและเขตปกครอง โดยใช้ตัวชี้วัด ๕ ข้อใหญ่ คือ กระบวนการเลือกตั้ง เสรีภาพพลเมือง การทำหน้าที่ของรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง รายงานฉบับนี้จัดกลุ่มประเทศต่างๆ ตามลักษณะของการปกครอง คือ ประชาธิปไตยสมบูรณ์ (Full democracies) ประชาธิปไตยบกพร่อง (Flawed democracies) ระบอบผสมผสาน (Hybrid regimes) และระบอบเผด็จการ (Authoritarian regimes) ในการจัดอันดับปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีจำนวน ๒๐ ประเทศที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ กลุ่มประเทศที่มีประชาธิปไตยที่มีปัญหา จำนวน ๕๕ ประเทศ กลุ่มประเทศที่มีประชาธิปไตยแบบผสมผสาน จำนวน ๓๙ ประเทศ กลุ่มประเทศที่มีการปกครองแบบเผด็จการ จำนวน ๕๓ ประเทศ^๓ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๑๐๖ ใกล้เคียงกับปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่อยู่ในลำดับที่ ๑๐๗^๔ โดยถูกจัดอยู่ในกลุ่มประชาธิปไตยแบบผสมผสาน^๕

จากการประเมินตัวชี้วัดเรื่องกระบวนการเลือกตั้งซึ่งประเมินความยุติธรรมของการเลือกตั้ง ตัวเลือกผู้สมัครที่อิสระ และความโปร่งใสในการหาเสียงซึ่งยังไม่เป็นที่ยอมรับ ตัวชี้วัดเรื่องการทำงานของรัฐบาลสะท้อนผลงานอันล้มเหลวของรัฐบาลในการส่งเสริมประชาธิปไตย รวมทั้งการเปิดรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ตัวชี้วัดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง

^๑ รองผู้บัญชาการทหารบก

^๒ The Economist Intelligence Unit. ได้วัดดัชนีประชาธิปไตย โดยมีตัวชี้วัดซึ่งตั้งเป็นคำถาม จำนวน ๖๐ ข้อ จัดแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มหลัก (เป็นดัชนีและตัวชี้วัดของปี ๒๕๕๘ ซึ่งในบางปีมีดัชนีและตัวชี้วัดที่แตกต่างออกไป) ดังนี้ ๑. กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม (Electoral process and Pluralism) จำนวน ๑๒ ข้อ ๒. การทำหน้าที่ของรัฐบาล (Functioning of government) จำนวน ๑๔ ข้อ ๓. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) จำนวน ๙ ตัวชี้วัด ๔. วัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย (Democratic political culture) จำนวน ๘ ข้อ ๕. เสรีภาพพลเมือง (Civil liberties) จำนวน ๑๗ ข้อ วิธีการในการดำเนินการ ใช้แบบสอบถามที่วัดความเป็นประชาธิปไตย ๕ ด้าน หลังจากนั้นมีการจัดลำดับคะแนนจาก ๐-๑๐ ในแต่ละด้าน และดัชนีที่เป็นภาพรวมจะมาจากค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัดทั้ง ๕ ด้าน กำหนดรูปแบบความเป็นประชาธิปไตยตามค่าคะแนนที่ประเมินได้ ดังนี้ ๑. ประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบ (Full democracies) คะแนน ๘ - ๑๐ ๒. ประชาธิปไตยที่ยังบกพร่อง (Flawed democracies) คะแนน ๖ - ๗.๙ ๓. ระบอบผสมผสาน (Hybrid regimes) คะแนน ๔ - ๕.๙ ๔. ระบอบเผด็จการ (Authoritarian regimes) คะแนน ต่ำกว่า ๔

^๓ The Economist Intelligence Unit Limited, **Democracy Index 2018**, [Online]. 2562 Available from : <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> [1, April, 2562]

^๔ The Economist Intelligence Unit Limited, **ดัชนีประชาธิปไตย 2017** [Online]. 2562 Available from : <https://th.wikipedia.org/wiki/ดัชนีประชาธิปไตย> [1, April, 2562]

^๕ ระบอบการปกครองแบบผสมผสานเป็นประเทศที่มีความผิดปกติที่เป็นผลสืบเนื่องอยู่ในการเลือกตั้ง ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่เป็นอิสระอย่างสม่ำเสมอ ประเทศเหล่านี้มักจะมีรัฐบาลที่ใช้แรงกดดันต่อฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง พิพากษาที่ไม่เป็นอิสระ มีการคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง การล่วงละเมิดและความกดดันต่อสื่อมวลชน การปกครองไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม กลุ่มเครือข่ายและผิดพลาดเด่นชัดกว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีข้อบกพร่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการกำกับดูแลรัฐบาลในระดับต่ำ (Wikipedia, **Democracy Index**, [Online]. 2562 Available from : https://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_Index [1, April, 2562])

สะท้อนว่ารัฐบาลยังจำเป็นต้องเปิดกว้างให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น ตัวชี้วัดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองสะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งในแง่ของการปลูกฝังความคิด อุทิศการณ์ และความเชื่อแบบเสรีนิยม ส่วนตัวชี้วัดเรื่องเสรีภาพพลเมืองสะท้อนว่ารัฐบาลมีการปิดกั้นสื่อที่รายงานข่าววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ก้าวก้าวย่างการดำเนินงานของสื่อและควบคุมการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง^๑ โดยกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่นำมาเป็นตัวชี้วัดนั้นให้ความสำคัญกับพลเมืองซึ่งมีหน้าที่ตั้งแต่การเลือกตั้ง การตรวจสอบรัฐบาล การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เสรีภาพทางการเมือง และวัฒนธรรมการเมือง ดังนั้นการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยจึงจำเป็นต้องทำให้ประชาชนมีความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง มีความรักชาติ และมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

การพัฒนาประชาธิปไตยให้เป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมได้ต้องใช้เวลาพอสมควร เช่น ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศต้นแบบประชาธิปไตยต้องใช้เวลากว่า ๓๐๐ ปี จึงจะเป็นประชาธิปไตยดังในปัจจุบัน^๒ แม้ประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบประชาธิปไตย แต่จนกระทั่งปัจจุบันกระบวนการของการพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่บรรลุจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ด้วยเหตุผลที่ว่าระบอบประชาธิปไตยต้องอาศัยประชาชนเป็นผู้ที่มีบทบาท เป็นผู้ชี้แนะและกำกับทิศทางทางการเมืองของประเทศ ดังนั้นประชาธิปไตยจึงต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นฐานรากรองรับความชอบธรรมของการปกครองและการสนองจิตใจของประชาชน เพื่อเป็นเครื่องกำหนดทิศทางทางการเมือง^๓

ในการกำหนดทิศทางประชาธิปไตยของไทย จึงต้องมีความชัดเจนว่าจะจะไปในทิศทางใด โดยจะต้องไม่เป็นไปในทิศทางตามความต้องการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศโดยแท้จริง ซึ่งการทำเช่นนั้นได้ประชาชนต้องมีความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

พลเมืองของทุกประเทศมีทั้งสิทธิและหน้าที่ แต่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศนั้นๆ หน้าที่เป็นภารกิจที่ทุกคนต้องกระทำโดยมีความรับผิดชอบเป็นหัวใจสำคัญ และต้องสอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่แต่ละบุคคลดำรงอยู่ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ตามหลักกฎหมาย หลักศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณี และเมื่อทุกคนปฏิบัติได้เช่นนี้แล้วสังคมไทยก็จะเป็นสังคมพลเมืองที่มีความเข้มแข็ง เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศอย่างแท้จริง ดังที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงมีพระบรมราโชวาท ความตอนหนึ่งว่า

^๑ ประเทศไทยมีคะแนนดัชนีประชาธิปไตย ปี ๒๕๖๑ ๔.๖๓ คะแนนจาก ๑๐ คะแนน โดยใน ๕ ประเด็นมีคะแนนดังนี้ กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม ๓.๐๐ การทำงานของรัฐบาล ๔.๒๙ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ๕.๐๐ วัฒนธรรมทางการเมือง ๕.๐๐ เสรีภาพพลเมือง ๕.๘๘ (The Economist Intelligence Unit Limited, online, 2562)

^๒ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, **ระบอบประชาธิปไตย** (กรุงเทพฯ : โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กระทรวงกลาโหม, ๒๕๑๘), หน้า ๕๗-๕๙.

^๓ นิยม รัฐอมฤต, **การปกครองระบอบประชาธิปไตยในนานาประเทศ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗-๓๙.

...ประชาธิปไตยนั้น ที่แท้ก็คือ ประเทศที่มีประชาชนมีความคิดมีความ
พิจารณาที่รอบคอบ เพื่อให้บ้านเมืองมั่นคง ให้บ้านเมืองอยู่โดยไม่เบียดเบียน
ซึ่งกันและกัน แล้วก็เชื่อว่ามีทางที่จะเป็นไปได้ โดยเฉพาะเมืองไทย ซึ่งแม้แต่
จิตใจของประชาชนก็ไม่เหมือนกับประชาชนของประเทศอื่น...^๑

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทางของการปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตยของไทย เพื่อให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย สิ่งที่สำคัญที่สุดคือประชาชนมีความ
เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งมีความหมายว่าเป็นพลังของประเทศและเป็นฐานรากที่มั่นคงของ
ประชาธิปไตย

การพัฒนาประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำที่ได้ยินกันอยู่ทุกๆ วัน และจะมากเกินจำเป็นไปแล้วก็ได้
แต่อาจเป็นคำที่กำกวม เพราะว่าคนที่มีกิเลสต่างกันคนต่างใช้กิเลสของตนให้ความหมายแก่คำว่า
ประชาธิปไตย ซึ่งในทางหนึ่งก็ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเอาเปรียบหรือทำลายผู้อื่น ในอีกทางหนึ่งก็
เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างสันติภาพ^๒ การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้
ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศด้วยตนเอง จึงต้องมีความระมัดระวังในการใช้
“ประชาธิปไตย” ให้เกิดสันติภาพ เกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ปราศจากกิเลสที่จะทำให้
เกิดประโยชน์แก่คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยต้องทำให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันเป็น
น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปกป้องผืนแผ่นดินซึ่งเป็นราชอาณาจักรอันแบ่งแยกมิได้^๓ ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วม
ร่วมในการปกครองประเทศด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และกำหนดทิศทางการพัฒนา
ประเทศตามความต้องการของประชาชน

ค่านิยมของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือ มีรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้ง
ประชาชนได้รับการประกันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง
และบริหารประเทศในมิติต่างๆ มีการใช้หลักนิติธรรม (Rule of Law) ในการปกครองบริหารประเทศ
ซึ่งต้องยึดหลักความเป็นธรรม (Justice) ความเสมอภาค (Equality) เหตุผล (Reason) เมตตาธรรม
(Compassion) สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)^๔
และหลักการเคารพสิทธิของเสียงส่วนน้อย (Minority Right) เป็นข้อผูกมัดคุ้มครองคนส่วนน้อย และคน
ส่วนน้อยก็ยังอยู่ในกฎหมายเดียวกัน การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่

^๑ พระบรมราชาบาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสเสด็จพระราช
ดำเนินไปทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, **อัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการ**, พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางมณฑา หมั่นนิกร ณ เมรุวัด
มกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๘), หน้า ๗๙.

^๓ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, **ระบอบประชาธิปไตย** (กรุงเทพฯ : โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กระทรวงกลาโหม, ๒๕๑๘),
๒๕๑๘, หน้า ๔๓-๔๕.

^๔ อมร รักชาติ, **ประชาธิปไตย : อุดมการณ์ หลักการและแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘.

ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง^๑ ตามตัวชี้วัดประชาธิปไตย (Democracy Index) หลายประเทศในโลกยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์รวมถึงประเทศไทย แม้ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ก็ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดข้อบกพร่องและเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่เสมอ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยว่า ประชาธิปไตยเป็นสิ่งมีชีวิตจะต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ ซึ่งจะพัฒนาประชาธิปไตยได้โดยประชาชนเป็นผู้ชี้นำ ความตอนหนึ่งว่า

...ระบอบประชาธิปไตยก็เป็นระบอบที่ควรที่เหมาะสมสำหรับการปกครองประเทศ เพราะประชาชนได้มีเสียงมีสิทธิที่จะบอกชี้แนะว่าประเทศควรไปทางไหน มาบัดนี้มีการเลือกตั้งแล้ว หมายความว่าประชาชนได้ชี้แล้วว่าอยากได้อะไร แต่ประชาธิปไตยเป็นสิ่งมีชีวิตจะต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ บางทีก็อาจไม่เป็นระบอบที่เด่นที่สุดก็ได้ แต่ก็แล้วแต่ผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติดีก็สามารถที่จะบันให้ระบอบประชาธิปไตยก้าวหน้าไปสู่ส่วนที่จะเป็นเป้าหมายที่สุด คือความก้าวหน้าของประเทศ ด้วยความเห็นชอบ หรือความต้องการของคนทั้งประเทศ...^๒

การพัฒนาประชาธิปไตยจึงต้องทำให้ประชาชนรู้จักสิทธิที่ได้รับให้ครบถ้วนและเหมาะสม ตั้งแต่การใช้สิทธิในการเลือกตั้งผู้ที่จะเข้ามาใช้อำนาจแทนตนในการบริหารบ้านเมือง โดยเลือกผู้ที่มีคุณธรรม การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น การติดตามกำกับการทำงานของผู้ปกครองประเทศ และการใช้สิทธิและหน้าที่โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ ประการแรกคือ **สภาพเศรษฐกิจและสังคม** ต้องเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ในขณะเดียวกันหลักนิติธรรมและสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ^๓ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเข้าใจถึงเศรษฐกิจและสังคมในด้านการเมืองประชาธิปไตยอย่างชัดเจนว่า ที่ทรงต่อสู้เพื่อขจัดความยากจนให้ประชาชนนั้น จุดหมายปลายทางมิใช่เพื่อให้ประชาชนมีอยู่มีกินเท่านั้น แต่เพื่อให้ประชาชนมีอิสระ เสรีภาพ มีความเสมอภาค และเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ดังที่ทรงรับสั่งว่า

...พระเจ้าอยู่หัวยังต้องเหนื่อย ต้องลำบากทุกวันนี้ เพราะว่าประชาชนยังยากจนอยู่ เมื่อประชาชนยากจนแล้วอิสรภาพเสรีภาพเขาจึงไม่มี และเมื่อเขาไม่มีอิสรภาพเขาก็เป็นประชาธิปไตยไม่ได้...^๔

^๑ ปรีดี เกษมทรัพย์, **ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง** (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

^๒ พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในโอกาสที่นายกรัฐมนตรีนำ คณะรัฐมนตรีเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๘.

^๓ ปรีดี เกษมทรัพย์, **ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง** (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๓๖), หน้า ๖๓.

^๔ สมุช ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท** (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗.

เมื่อประชาชนมีความเป็นอิสระภาพ เสรีภาพแล้ว จะไม่ถูกชักนำโดยฝ่ายใดได้ และสามารถมีประชาธิปไตย ซึ่งจะเอื้อต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น มีความตื่นตัวทางการเมือง รู้จักต่อรอง รู้จักรวมกลุ่ม สังคมเหล่านี้จะเป็นสังคมชุมชนเมือง มีการพัฒนาของสื่อมวลชน มีการกระจายข่าวสารข้อมูล ที่สำคัญต้องมีการเรียกร้องสิทธิต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายใหญ่ๆ ของสังคม เพื่อให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมในการได้รับความเป็นธรรม และสวัสดิการต่างๆ จากรัฐ ทั้งด้านการศึกษา การสาธารณสุข ประเทศที่กำลังพัฒนาไม่สามารถพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้นั้น เนื่องมาจากการขาดตัวแปรสำคัญ เช่น ชุมชนเมืองมีน้อย คนได้รับการศึกษาสูงมีไม่มาก คนไม่ตื่นตัวทางการเมือง สื่อมวลชนไม่พัฒนาเท่าที่ควร การจัดตั้งเป็นองค์กรต่างๆ ถูกควบคุมโดยฝ่ายรัฐ เป็นต้น

ประการที่สอง **โครงสร้างและกระบวนการในการสร้างประชาธิปไตย** โครงสร้าง ประกอบด้วย โครงสร้างส่วนบน โครงสร้างส่วนกลาง และโครงสร้างส่วนล่าง โดยการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้องมี**โครงสร้างส่วนล่าง**ที่มั่นคงและแข็งแกร่งเปรียบเสมือนหนึ่งฐานราก คือประชาชนซึ่งมีความรับผิดชอบ มีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความรู้ทางการเมืองการบริหาร มีประสบการณ์ในการทำงานดูแลท้องถิ่นของตนเอง ที่สำคัญต้องมีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และกระบวนการสร้างประชาธิปไตยซึ่งเป็นพื้นฐานได้แก่ การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญของการนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีการกระจายอำนาจ การที่ประชาชนมีอำนาจและความสามารถในการปกครองท้องถิ่นของตนเอง การคลังส่วนท้องถิ่นที่มีรายได้พอเพียง **โครงสร้างส่วนบน**ประกอบไปด้วย รัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง รัฐสภา และรัฐบาล **โครงสร้างส่วนกลาง** ประกอบด้วยพรรคการเมืองที่ต้องมีในสภานิติบัญญัติและท้องถิ่นด้วย กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มประชาสังคมที่ควรพัฒนาให้สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของสังคมได้ และสื่อมวลชนต้องทำตัวเป็นกลางไม่ถูกครอบงำโดยพรรคการเมือง โครงสร้างทั้ง ๓ ระดับ ต้องมีความแข็งแกร่งจึงจะสามารถมีกระบวนการประชาธิปไตยต่างๆ เช่น การร่างรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งที่มีความยุติธรรม ความโปร่งใสในการหาเสียง ตัวเลือกของผู้สมัครเป็นอิสระ การทำงานของรัฐบาล การบริหารทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เป็นต้น แม้ว่าโครงสร้างและกระบวนการจะดีแต่ก็อาจจะมีอุปสรรคจากความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม รวมถึงค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมือง^๑ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่สุดในโครงสร้างที่จะผลักดันให้เกิดกระบวนการทั้งหลายได้ จึงเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาประชาธิปไตย

ปัจจัยการพัฒนาประชาธิปไตยอีกประการหนึ่งคือ **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย** วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรม หรือวิถีชีวิตในวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การมองเพื่อนร่วมชาติว่ามีความเสมอภาคกัน มีศรัทธาในมนุษย์ว่ามีเหตุมีผล มีความเชื่อในหลักเสียงข้างมาก และการเคารพเสียงข้างน้อย มีการปกครองที่มีการตรวจสอบและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ประชาชนหวงแหนสิทธิและเสรีภาพของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีความเป็นพลเมือง ผู้นำทางการเมืองมีจิตวิญญาณ มีค่านิยมแบบ

^๑ ลิขิต ธีรเวคิน, ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษ ๒๑ ทางตัน ทางออก และแนวทางแก้ไข ใน ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษใหม่, (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐.

ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นต้องปรับเปลี่ยนค่านิยมทางการเมืองให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย^๑ โดยต้องทำให้ประชาชนมีความตระหนักในหน้าที่และความเป็นพลเมืองเป็นหลักสำคัญที่สุด แยกเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากเรื่องของส่วนรวมอย่างเด็ดขาด ยึดถือหลักธรรมและกระทำแต่สิ่งที่ดีงามเท่านั้น

จากปัจจัยการพัฒนาประชาธิปไตยทั้ง ๓ ประการนั้น รากฐานของการพัฒนาประชาธิปไตยคือประชาชน แต่หากประชาชนขาดสำนึกของความเป็นพลเมือง คือไม่รู้สึกรู้ว่าตนเป็นเจ้าของบ้านเมือง และไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเองมีความสามารถที่จะดูแลรักษาบ้านเมืองได้ ประชาธิปไตยก็ไม่สามารถพัฒนาได้ การพัฒนาการเมืองของประเทศไทยจึงควรเริ่มต้นที่การทำให้ประชาชนชาวไทยมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีความรู้ทางการเมืองเพียงพอ และมีความยึดมั่นในค่านิยมประชาธิปไตย^๒ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชน และสอดคล้องกับตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย (Democracy Index) ในทุกด้าน

การเสริมสร้างความเป็นพลเมือง

ประชาธิปไตยคือการปกครองโดยประชาชนหรือประชาชนปกครองตนเอง ประชาชนจึงต้องมีความสามารถในการปกครองกันเองตามระบอบประชาธิปไตย โดยคำว่าประชาชนนั้นหมายถึง คนทั่วไป หรือคนของประเทศ แต่หากใช้คำว่าพลเมือง หมายถึงคนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศ และความเป็นพลเมือง มีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ^๓ ในการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นปัจจัยที่สำคัญคือสภาพเศรษฐกิจและสังคม โครงสร้างและกระบวนการในการสร้างประชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จุดสำคัญคือประชาชนต้องมีความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

ดังนั้นคนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย โดยจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักพื้นฐานประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๐^๔ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นหน้าที่ของบุคคลทุกคน จะต้องรักษาและปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บุคคลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๒) ป้องกันประเทศ พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิ ผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดินรวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกัน

^๑ ลิขิต ธีรเวคิน, ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษ ๒๑ ทางตัน ทางออก และแนวทางแก้ไข ใน ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษใหม่, (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๙), หน้า ๗-๙.

^๒ ถวิลวดี บุรีกุลและสตีเฟน ธนานิธิโชติ, กว่าจะเป็นพลเมือง ใน แนวทางการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญกลางแปลง, (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖๕.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

^๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐, (๖ เมษายน ๒๕๖๐), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๕๐ ก, หน้า ๑๓.

และบรรเทาสาธารณภัย (๓) ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด (๔) เข้ารับการศึกษอบรมในการศึกษาภาคบังคับ (๕) รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ (๖) เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม (๗) ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ (๘) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม (๙) เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ (๑๐) ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ จากหน้าที่ของปวงชนชาวไทยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ บทบาท และความรับผิดชอบของพลเมืองไทย

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไม่เพียงแต่การทำให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเองเท่านั้น แต่ต้องตระหนักถึงความเป็นเจ้าของประเทศ และมีหน้าที่ดูแลรักษาบ้านเมือง มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุข มีอิสระที่กระทำใดๆ ภายใต้อุปถัมภ์กฎหมายโดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น สามารถปกครองตนเองได้ และหากสังคมไทยมีประชาชนที่เป็นพลเมืองและเข้าใจในหลักพื้นฐานของประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามความเป็นพลเมืองนั้นต้องเป็นไปตามธรรมชาติของคนในชาตินั้นๆ ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา สำหรับคนไทยแล้วพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงมีพระราชดำรัสหลายครั้งเกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งพอจะนำมาสรุปได้ถึงคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของคนไทยที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ได้ โดยมีพระราชวินิจฉัยว่า หัวใจของประชาธิปไตยคือความพอสมควร เพราะทุกคนมีผลประโยชน์ มีความต้องการแตกต่างกัน และก็มีเสรีภาพ อาจทำให้เบียดเบียนกันได้ จึงต้องยึดหลักพอสมควร ประเทศชาติจึงจะมีความสงบเรียบร้อย ดังนั้นจึงต้องแยกเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากเรื่องของส่วนรวมอย่างเด็ดขาด และยึดถือหลักธรรมในการทำความดีไม่ว่าในเรื่องส่วนบุคคลหรือเรื่องส่วนรวม ถ้าแต่ละคนเห็นแก่ตัว มีแต่จะเอาผลเต็มที่สำหรับตัว จะเกิดการเบียดเบียนกันและความไม่สงบสุขในบ้านเมือง ดังความตอนหนึ่งว่า

...คำว่า พอสมควร นั้นเป็นหัวใจของประชาธิปไตย เพราะว่าการเลือกตั้งก็ตาม หรือการถกเถียงอะไรทุกสิ่งทุกอย่างก็ตาม ต้องได้ผลพอสมควรทั้งนั้น ถ้าไม่ได้ผลพอสมควร ได้ผลร้อยละเปอร์เซ็นต์...เพราะทุกคนมีผลประโยชน์ มีความต้องการแตกต่างกัน และก็มีเสรีภาพ ความต่างต่างนั้นอาจทำให้เบียดเบียนกันได้ ก็ต้องมีผลพอสมควร จึงจะมีความเรียบร้อย มีความเงียบสงบ...^๑

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เคยมีพระบรมราโชวาทถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ความตอนหนึ่งว่า

^๑ พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒

...คำว่า หน้าที่ หมายถึงกิจที่ต้องทำ ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพสมบูรณ์ และเมื่อมีสิทธิแล้วย่อมมีหน้าที่ รัฐธรรมนูญการปกครองของประเทศต่างๆ จึงได้บัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนพลเมืองไว้ให้เป็นหลักปฏิบัติ สิทธิและหน้าที่เป็นสิ่งควบคู่กันไป ในด้านสิทธิ เรามีเสรีภาพในการคิดการทำ แต่การใช้สิทธิดังกล่าวนี้ ต้องมีหลักที่จะต้องปฏิบัติ คือรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมไว้ เพราะประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ประเทศชาติทรงไว้ซึ่งอิสรภาพ ผลสุดท้ายก็เท่ากับเป็นประโยชน์ของแต่ละคน...^๑

และพระองค์ทรงอธิบายถึงความหมายของความว่าสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย ความตอนหนึ่งว่า

...การมีเสรีภาพนั้นเป็นของที่ดีอย่างยิ่ง แต่เมื่อจะใช้ จำเป็นจะต้องใช้ด้วยความระมัดระวังและความรับผิดชอบ มิให้ล่วงละเมิดเสรีภาพของผู้อื่นที่เขามีอยู่เท่าเทียมกัน ทั้งมิให้กระทบกระเทือนถึงสวัสดิภาพและความเป็นปกติสุขของส่วนรวมด้วย มิฉะนั้นจะทำให้มีความยุ่งยาก จะทำสังคมและชาติประเทศต้องแตกสลายจนสิ้นเชิง...^๒

จากพระบรมราโชวาททั้ง ๓ ตอนนี้สามารถสรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีหลักสำคัญ ๗ ประการ ดังนี้

๑) ความรับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ จึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ มีความเป็นพลเมืองซึ่งมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเองและมีอิสรภาพที่จะพึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้ จึงจะมีอิสรภาพเสรีภาพและไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพล อำนาจ หรือภายใต้ระบอบอุปถัมภ์ของผู้ใด

๒) ความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ และระดับประชาคมโลก

๓) การเคารพความเสมอภาค พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับว่า ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน

^๑ พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๐๓, เมื่อ ๓ สิงหาคม ๒๕๐๔

^๒ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แดงการณ สภาการวิทยุและโทรทัศน์แห่งชาติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สวชพ.) เรื่อง “การใช้เสรีภาพเพื่อความปรองดองสมานฉันท์” เนื่องในวันนักข่าว, เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๒๐

๔) การยอมรับความแตกต่าง ประชาชนมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม พลเมืองในระบบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน

๕) การเคารพสิทธิผู้อื่น พลเมืองในระบบประชาธิปไตยต้องระมัดระวังในสิทธิและเสรีภาพ ต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่นที่เขามีอยู่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ให้กระทบกระเทือนถึงสวัสดิภาพและความเป็นปกติสุขของส่วนรวม สิทธิในระบบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีขอบเขต

๖) การเคารพกติกา ระบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมีพลเมืองที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา พลเมืองจึงต้องเคารพกติกา ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตย และใช้กติกาในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

กติกาในระบบประชาธิปไตยที่จะควบคุมสังคมให้อยู่เป็นปกติสุขได้นั้น คือกฎหมาย ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคนที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องกฎหมาย เพื่อไม่ให้เสียเปรียบหรือได้รับโทษโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ นอกจากนี้ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ถือเป็นกติกาและวิถีของสังคม ซึ่งถูกถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นเป็นมรดกทางสังคม โดยแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันก็ได้

๗) การมีความพอสมควร ความพอสมควรเป็นหัวใจของประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพ ตามวิถีของประชาธิปไตยนั้นต้องอยู่ในความพอสมควร เพราะทุกคนมีผลประโยชน์ มีความต้องการแตกต่างกัน และต่างคนต่างมีเสรีภาพ ซึ่งอาจทำให้เบียดเบียนกันได้ จึงต้องมีความพอสมควรอยู่ในดุลยภาพเพื่อให้ประเทศชาติมีความสงบสุข

จากหลักสำคัญ ๗ ประการนี้ เห็นได้ว่าแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองเริ่มจากการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่ามีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้สึกว่าเป็นเจ้าของบ้านเมือง และเชื่อว่าตัวเองสามารถดูแลรักษาบ้านเมืองได้^๑ ภายใต้กฎ กติกา การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง และเคารพความเสมอภาค โดยอยู่ในดุลยภาพหรือความพอสมควร การพัฒนาประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้

หลักความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทยข้างต้น จะช่วยพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้มีความสมบูรณ์ได้ โดยการกล่อมเกลாதองสังคมให้เกิดผลในเชิงบูรณาการเพื่อสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งให้กับประเทศ ด้วยการทำให้คนไทยตระหนักในความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย พร้อมทั้งกำหนดบทบาทของสถาบันทางสังคม และส่วนราชการภาครัฐเชิงบูรณาการให้เป็นผู้เสริมหนุน โดยการบูรณาการระบบกล่อมเกลาทองสังคมของประเทศไทยให้มีกระบวนการที่เดียวกัน ด้วยการจัดกระบวนการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกภาคส่วน และจัดกระบวนการให้ความรู้ที่ถูกต้องกับประชาชน

^๑ ถวิลวดี บุรีกุลและสตีเฟน ธนานิธิโชติ, กว่าจะมาเป็นพลเมือง ใน *แนวทางการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญกลางแปลง* (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗), หน้า ๓๙๑-๓๙๒.

อย่างมีประสิทธิภาพและประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และก่อให้เกิดประสบการณ์ในการนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต ตามแนวทางดังนี้

สถาบันครอบครัว เป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมไทยที่ทำหน้าที่ผลิตพลเมืองดีให้กับสังคม โดยครอบครัวต้องมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพของเด็กและเยาวชนตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ มารดา ให้เป็นคนดีมีวินัยรู้จักเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม และมีวิถีทางอารมณ์ที่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนให้สามารถเข้าร่วมสังคมกับผู้อื่นได้ รวมทั้งมีความพร้อมในการเข้าสู่สถานศึกษาเมื่อถึงวัย

สถาบันครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมระดับแรกที่จะต้องพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับครอบครัวและชุมชนเข้มแข็งในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองได้แก่ พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างให้ลูก จึงต้องมีการปลูกฝังทั้งในระดับพ่อแม่ ผู้ปกครองและเด็กๆ ทุกช่วงวัย โดยจัดการสอนวิชาครอบครัวศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนให้ได้เรียนรู้ ส่งเสริมการให้ความรู้ในการวางแผนชีวิตและการสร้างครอบครัว จัดให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระบบสมาชิกชุมชนและสมาชิกครอบครัวร่วมกับประชาสังคม สนับสนุนการศึกษาวิจัย หาคำตอบและรูปแบบที่ถูกต้องของครอบครัวและชุมชนที่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย สนับสนุนการจัดกิจกรรมครอบครัวและการรวมกลุ่มของคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน นอกจากนี้ยังสามารถนำระบบ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน มาใช้เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแบบบูรณาการ เพื่อเรียนรู้การอยู่ร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตย สร้างความเข้มแข็งให้แก่รากฐานของประชาธิปไตย

สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันกล่อมเกลாத่างสังคมต่อจากสถาบันครอบครัว มีหน้าที่ในการบูรณาการการอบรมป้อนนิสัยให้กับเด็กและเยาวชนในวัยศึกษาร่วมกับทุกสื่อกลางของสังคม จึงต้องประสานกับหน่วยที่เกี่ยวข้องในการกำหนดคุณธรรมพื้นฐานสำหรับเด็กและเยาวชน และกำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับวัยและสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยต้องมีการคัดสรรครูที่มีแบบอย่างที่ดีมาสอนนักเรียน และควรพิจารณาการสร้างสถานศึกษาร่วมกับสถาบันศาสนาและชุมชนเพื่อบูรณาการการปลูกฝังกระบวนการและค่านิยมร่วมของคนไทยด้วย

สถาบันการศึกษาจึงต้องพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทยให้ประสานสอดคล้องกับสถาบันอื่นในสังคม เพื่อให้สามารถสร้างเสริมเยาวชนไทยให้มีความเป็นพลเมือง และมีจิตสำนึกที่ถูกต้องในระบอบประชาธิปไตย หลักการสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองจะไม่เน้นการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นหน้าที่ตามที่กระทรวงศึกษาธิการสั่งหรือหน้าที่ตามที่รัฐบาลกำหนดและไม่เน้นความรู้เรื่องประชาธิปไตย แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นประชาธิปไตยมากกว่า^๑ โดยนำระบบ “บวร” หรือบ้าน วัด โรงเรียน มาใช้เพื่อปลูกฝังความรู้ควบคู่คุณธรรมแบบบูรณาการได้เช่นกัน กำหนดคุณธรรมพื้นฐานของสังคมไทย และจัดหลักสูตรในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในด้านคุณธรรมที่สัมพันธ์กับวัย จัดระบบปลูกฝังการเป็นพลเมืองดี มีจริยธรรม ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเยาวชนที่มีคุณภาพ ปรับปรุงกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี และอื่นๆ ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างพลเมืองดีที่สัมพันธ์กัน ปลูกฝังวัฒนธรรมไทยที่ถูกต้องและสร้างภูมิคุ้มกันต่อวัฒนธรรม

^๑ วรากรณ์ สามโกเศศ, การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, [Online]. 2562 Available from : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&Key=news_research [1, April, 2562]

ข้ามชาติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสว่า ควรจะต้องมีการฝึกหัดเด็ก ให้รู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่ดี ควบคู่ไปกับการเรียนวิชาการ และอบรมให้เข้าใจในศาสนาด้วยจึงจะเป็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองที่ดีตั้งแต่วัยเด็ก จะสามารถทำให้อนุชนเป็นพลเมืองที่ดี และศาสนิกที่ดีได้โดยสมบูรณ์^๑

สถาบันศาสนา เป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านวิถีปฏิบัติของศาสนาต่างๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสร้างคนให้เป็นคนดี จึงมีความจำเป็นต้องปรับแนวทางการให้ความรู้ที่ถูกต้อง และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในหน้าที่พลเมืองดีของประเทศ รวมทั้งกวาดล้างกับดักและให้ศาสนบุคคลให้เป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชน รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นในการเชื่อมประสานการให้ความรู้ด้านศาสนิกสัมพันธ์แก่ประชาชนชาวไทยด้วย

การพัฒนาสถาบันทางศาสนาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในสังคม และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในแก่นแท้ของศาสนา รวมถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยพัฒนาสถานศึกษาของศาสนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางสังคมและการศึกษาตามอัธยาศัย จัดและสนับสนุนกิจกรรมครอบครัวกับศาสนา หรือการใช้ต้นแบบระบบ “บวร” หรือ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อปลูกฝังความรู้ควบคู่คุณธรรมแบบบูรณาการ เพราะแท้จริงแล้ว พื้นฐานของประชาธิปไตยต้องอาศัยคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ด้วยธรรมะ หลักสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียม ต้องอาศัยดุลยภาพ หรือความพอสมควร ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะทำให้สังคมมีความสุข ก่อนที่จะต้องใช้หลักกติกากฎหมายที่กำกับสังคม เพื่อไม่ให้เกิดการเบียดเบียนกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สถาบันชุมชน เป็นสถาบันหลักในการกล่อมเกลாத่างสังคมแก่บุคคลที่อยู่นอกวัยการศึกษา โดยต้องประสานกับสื่อกลางอื่นๆ ทุกภาคส่วนให้ดำเนินการปรับความรู้ที่แพร่กระจายอยู่ในสังคมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในเชิงบวกที่จะช่วยไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งทางวัฒนธรรมในสังคม

ส่วนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระดับชุมชนสามารถทำได้โดยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีปราชญ์ชุมชนเป็นเสาหลักในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน การพัฒนาทางด้านผู้นำ และผู้นำมีวิสัยทัศน์ มีภาวะผู้นำและความรู้ความสามารถ สิ่งที่สำคัญคือในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองนั้นจำเป็นต้องเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งเป็นจิตสำนึกของพลเมือง ซึ่งแสดงออกโดยการแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับชุมชน หากพบความไม่ถูกต้องจะกล้าดำเนินการต่อผู้กระทำผิด กล้าเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และทำงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

สถาบันสื่อมวลชน เป็นสถาบันที่มีบทบาทสูงสุดในการให้ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่สามารถแพร่กระจายไปสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน

^๑ พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่ครูโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม ภาคใต้ ในโอกาสที่ได้เข้าเฝ้าฯรับพระราชทานเงินรางวัล ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๗ เมื่อ ๖ กันยายน ๒๕๑๘

จึงมีความจำเป็นที่องค์กรรับผิดชอบสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ต้องให้ความสำคัญในการควบคุม จรรยาบรรณสื่อมวลชนในสังกัด และเสนอข่าวสารที่ถูกต้อง เป็นกลางให้แก่ประชาชน รวมทั้งพัฒนาระบบการเสนอข่าวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนในระบบการบริหารจัดการความรู้ของประเทศ

องค์กรสื่อมวลชนต่างๆ ควรพัฒนา ให้เป็นเครื่องมือที่ดีของชาติในการกล่อมเกล่าประชาชนในสังคมไทยให้เป็นพลเมืองดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับประชาชนในการสร้างจิตวิญญาณประชาธิปไตย การพัฒนาทางด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย การสื่อสาร และการทำให้เป็นข่าวหรือเป็นประเด็นสาธารณะ จะยกระดับความชอบธรรม ความไว้วางใจ ในการเคลื่อนไหวจากภาคประชาชน และชุมชนท้องถิ่นให้เกิดแก่ภาพรวมของประเทศได้ โดยพัฒนาสื่อมวลชนทุกประเภทให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ความรู้ที่ถูกต้องกับประชาชน ภาครัฐส่งเสริมการจัดให้มีสื่อสาธารณะและสื่อคุณธรรมในสังคมไทย รณรงค์การลด ละ เลิก การเผยแพร่สิ่งที่เป็นภัยต่อคุณธรรมผ่านสื่อทุกประเภท สร้างจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมให้กับบุคลากรในวงการสื่อมวลชนทุกประเภท

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาประชาธิปไตย และการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้เข้มแข็งนั้นอยู่ที่การบูรณาการการกล่อมเกล่าทางสังคมทั้ง ๕ คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน ให้ประสานสอดคล้องกัน ภายใต้หลักการของความเป็นพลเมืองทั้ง ๗ ประการ ได้แก่ ความรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพความเสมอภาค การยอมรับความแตกต่าง การเคารพกติกา การเคารพสิทธิผู้อื่น และการมีความพอสมควรถือ เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข ประเทศชาติพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

อุดมคติในการเป็นนักการเมืองและผู้บริหารระดับสูง

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะต้องให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองแล้ว นักการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงซึ่งเป็นผู้ที่ต้องเข้ามาบริหารบ้านเมืองจำเป็นต้องเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมไปด้วย เพราะทั้งพลเมืองและผู้นำจำเป็นต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นรากฐานของจิตวิญญาณประชาธิปไตย ในระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนต้องมีค่านิยมว่าควรเลือกบุคคลซึ่งมีคุณลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นผู้แทนเข้าไปบริหารราชการแผ่นดินแทนประชาชน โดยเลือกคนที่เป็นคนดีให้เข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน แต่บุคคลที่สมควรได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้แทนในทางการเมือง ซึ่งได้แก่นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา รัฐมนตรี หัวหน้าฝ่ายค้าน เป็นต้น และรวมไปถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ต้องมีคุณลักษณะเป็นคนดีประพฤติชอบ ซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้บริหารงาน และต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูงเป็นพิเศษขึ้นไปอีกด้วย จึงจะถือได้ว่าเป็นผู้นำตามอุดมคติในระบอบประชาธิปไตย^๑ อีกทั้งต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนด้วย ดังเห็นได้จากการประมวลจริยธรรมของผู้ที่จะเป็นตัวแทนของประชาชน และผู้บริหารประเทศซึ่งปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อุดมคติของการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ สมาชิกและกรรมาธิการต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการจรรีกรักดีและพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการ

^๑ ธานินทร์ กรีวิเชียร, **ระบอบประชาธิปไตย**, กรุงเทพฯ : โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กระทรวงกลาโหม, ๒๕๑๘, หน้า ๖๐.

ปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ รวมถึงการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรโดยเคร่งครัด ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละ โดยยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ และประชาชนเป็นสิ่งสูงสุด ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการรู้รักสามัคคี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการกล้ายืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม ยึดมั่นหลักการในการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติใดๆ และต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างสถาบันครอบครัว^๑

อุดมคติของการเป็นสมาชิกวุฒิสภา ได้แก่ สมาชิกและกรรมการจักต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ทั้งสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามและรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ต้องมีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อประเทศชาติและประชาชนอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความรับผิดชอบ ยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ และประชาชนเป็นสิ่งสูงสุดเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และต้องวางตัวเป็นกลางในทางการเมือง^๒

อุดมคติของการเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้แก่ สมาชิกและกรรมการจักต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามและรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติและประชาชน อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความรับผิดชอบ ยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ^๓

สรุปได้ว่าอุดมคติของการเป็นผู้แทนของประชาชนและผู้บริหารประเทศที่สำคัญที่สุดคือ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติและประชาชนอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความรับผิดชอบ ยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นประการสำคัญ ภายใต้พื้นฐานคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตย นอกจากจะต้องมีพลเมืองที่ดีมีความเข้มแข็ง แล้วยังมีความจำเป็นต้องมีผู้บริหารประเทศที่เป็นคนดี อาจต้องมีความดีมากขึ้นไปเป็นพิเศษ สามารถเป็นแบบอย่างให้ประชาชนอีกด้วย ซึ่งก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลขาธิการพระราชวังอัญเชิญพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานไว้ในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ ๖ ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี วันพฤหัสบดี ที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ ความหนึ่งตอนว่า

^๑ ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๓, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๒๖ ง หน้า ๓๕, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

^๒ ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภาและกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๓, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๕๖ ง หน้า ๗๔, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^๓ ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติและกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๕ **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑ ง หน้า ๙, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

...ขอให้ทราบถึงสิ่งสำคัญในการปกครองไว้ว่าในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดี และคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมือง มีความปกติสุข เรียบร้อยจึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การ ส่งเสริมความดี ให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้...

ทั้งนี้ ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนในชาติ ตลอดจนข้าราชการทุกหมู่เหล่า ทั้งข้าราชการ พลเรือน ทหาร และตำรวจ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลความมั่นคงของประเทศชาติและบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับ ประชาชน ได้ทบทวนและตระหนักถึงพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานไว้ เพื่อความสมัคสมาน สามัคคี ความมั่นคงของชาติบ้านเมือง และความสุขของประชาชน^๑

บทสรุป

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการ ปกครองประเทศด้วยตนเอง ซึ่งประชาชนต้องมีความคิดพิจารณาที่รอบคอบเพื่อให้บ้านเมืองมั่นคง ประชาชนมีสิทธิเสียงที่จะชี้แนะว่าประเทศควรเดินทางไปทางไหน และประชาธิปไตยนั้นมีชีวิต จะต้อง พัฒนาไปเรื่อยๆ ซึ่งแล้วแต่ผู้ปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติดีก็จะสามารถพัฒนาประชาธิปไตยไปยังเป้าหมาย ได้ในที่สุด คือประเทศมีความก้าวหน้าตามความเห็นชอบของคนทั้งประเทศ

การพัฒนาประชาธิปไตยนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม โดยต้องทำให้ประชาชนมีเสรีภาพ ทั้งทางเศรษฐกิจคือสามารถพึ่งพาตนเองได้ และทางสังคมคือต้อง เคารพหลักความเสมอภาค ยอมรับความแตกต่าง เคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อ ส่วนรวม และมีความพอสมควร ซึ่งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และการ พัฒนาสื่อมวลชนเพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง ปัจจัยด้านโครงสร้างและกระบวนการ ในการสร้างประชาธิปไตย โดยต้องมีโครงสร้างที่เข้มแข็งทั้งระดับประชาชน ท้องถิ่น และรัฐบาล มีกระบวนการทางการเมืองและการบริหารที่โปร่งใส เป็นธรรม และปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งเอื้อต่อประชาธิปไตย โดยต้องปลูกฝังให้ประชาชนมีค่านิยมประชาธิปไตย มีความเป็นพลเมืองที่ เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับดัชนีประชาธิปไตย

จุดอ่อนในการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยนั้นขึ้นอยู่กับประชาชนที่ขาดสำนึกของความเป็น พลเมือง คือไม่ตระหนักว่าตนเป็นเจ้าของประเทศ และไม่ตระหนักว่าตัวเองมีหน้าที่จะดูแลรักษา บ้านเมือง การพัฒนาให้ประเทศไทยมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้นั้นจึงควรเริ่มต้นด้วยการทำให้ ประชาชนชาวไทยมีความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยมีหลักสำคัญ ๗ ประการ ที่จะช่วยให้พลเมืองมีความเข้มแข็ง ได้แก่ การมีความรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพความเสมอภาค การยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิ ของผู้อื่น การเคารพกติกา และการมีความพอสมควร ซึ่งอยู่ภายในพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม

^๑ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, ประกาศสำนักพระราชวัง ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๒, http://thainews.prd.go.th/th/news/print_news/TCATG_๑๙๐๓๒๓๒๓๐๘๔๘๘๐๙๘

ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องแล้วจะได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและของประเทศชาติ ความเป็นอยู่ของสังคมของชาติอยู่ที่แต่ละคนมีความสุขพอสมควร^๑ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชนทุกคนมีจิตใจเป็นประชาธิปไตยและมีคุณลักษณะของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยซึ่งยึดถือความสุขุมเป็นหัวใจของประชาธิปไตยจะทำให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้สมบูรณ์ได้ แนวทางการการพัฒนาประชาธิปไตยและการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้เข้มแข็งนั้นอยู่ที่การบูรณาการการกล่อมเกลากองทัพสังคมผ่านสถาบันทางสังคมทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันชุมชนและสถาบันสื่อมวลชน อย่างประสานสอดคล้องกัน

นอกจากนั้นแล้วนักการเมืองและผู้บริหารระดับสูง มีความสำคัญมากในการพัฒนาประชาธิปไตย เนื่องจากนักการเมืองและผู้บริหารระดับสูงจะมาจาก การเลือกของประชาชนให้มาทำหน้าที่บริหารประเทศ ดังนั้น นักการเมืองและผู้บริหารระดับสูง จึงต้องมีคุณลักษณะที่เป็นคนดีมากขึ้นเป็นพิเศษ สามารถเป็นแบบอย่างให้ประชาชนได้อีกด้วย ซึ่งอุดมคติในการเป็นนักการเมืองและผู้บริหารระดับสูงที่สำคัญที่สุด คือต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติและประชาชนอย่างเต็มความสามารถและความรับผิดชอบ ยึดผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ ภายใต้พื้นฐานของคุณธรรม และจริยธรรม

การพัฒนาประชาธิปไตยดังกล่าว อาจไม่เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยของอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส หรือประเทศใด ซึ่งต่างก็มีหลักประชาธิปไตยของตน แต่สำหรับประเทศไทยอาจไม่จำเป็นที่จะยึดถืออย่างประเทศใดๆ แต่มีประชาธิปไตยแบบไทยแท้ของเราเอง เนื่องจากประเทศไทยมี Thai-style Democracy ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในแบบของไทยนั้นจะต้องมีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดนิ่งโดยพลเมืองที่เข้มแข็ง มีหลักความสุขุมเป็นหัวใจ เพราะประชาธิปไตยที่แท้คือประเทศที่มีประชาชนที่มีความคิดพิจารณาที่รอบคอบ เพื่อให้บ้านเมืองมั่นคง อยู่โดยไม่เบียดเบียนกันและสามารถแก้ปัญหา ก้าวข้ามอุปสรรคนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งอย่างยั่งยืน ด้วยความเห็นชอบของคนทั้งประเทศ ดังพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ว่า

...ต่างประเทศเขาถนอม...เขาไม่เข้าใจ เขานึกกว่าที่เรามีประชาธิปไตยมีการเคลื่อนไหวมีการปกครองนั้นไม่ใช่ประชาธิปไตย หรือเป็นประชาธิปไตยที่เขาเรียกว่า Thai-style Democracy

Thai-style นี้มีการพูดกันในเมืองไทยแล้วว่า เรามีประชาธิปไตยแบบไทย เขาพูดกันไปแบบไทย อาจไม่ใช่แบบไทยแท้ แต่ที่พูดนี้ขอให้แบบไทยแท้ หมายความว่าด้วยการพิจารณา รอบคอบด้วยการมีสติที่แท้ คือ มีปัญหาอะไร เราก็เอามาพิจารณาอย่างรอบคอบ อย่างใจเย็นแล้วปฏิบัติ...^๒

^๑ พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒ อ้างใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ใต้ร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราช**. เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕๐

^๒ พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒

แผนภาพ : การพัฒนาความเป็นพลเมืองเพื่อประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

บรรณานุกรม

- ข่าว, สำนัก. กรมประชาสัมพันธ์. ประกาศสำนักพระราชวัง ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๒, [Online]. 2562 Available from : http://thainews.prd.go.th/th/news/print_news/TCATG190323230848098 [1, April, 2562]
- ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๓. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๒๖ ง หน้า ๓๕, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภาและกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๓. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๕๖ ง หน้า ๗๔, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
- ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติและกรรมการ พ.ศ. ๒๕๕๘. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๒ ตอนพิเศษ ๓๑ ง หน้า ๙, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.
- คริก, เบอร์นาร์ด. (2557). **ประชาธิปไตย : ความรู้ฉบับพกพา**. กรุงเทพฯ : openworlds.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ใ้ตร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราช**. เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ถวิลวดี บุรีกุล และสตีล ธนานิธิโชติ. **กว่าจะเป็นพลเมือง ใน แนวทางการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญกลางแปลง**, กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗ หน้า ๓๖๕.
- ธานินทร์ ภัยวิเชียร. **ระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กระทรวงกลาโหม, ๒๕๑๘.
- นิยม รัฐอมฤต. **การปกครองระบอบประชาธิปไตยในนานาประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.
- พุทธทาสภิกขุ. **ธัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการ**. พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานฉานาภิบาลกิจศพนางมณฑา หมื่นนิกร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๘.
- พุทธทาสศึกษา. **ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ**. [Online]. 2562 Available from : <http://www.buddhadasa.org/บทความพุทธทาสภิกขุ/ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ.html> [1, April, 2562]
- ปรีดี เกษมทรัพย์. **ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๓๖.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (๖ เมษายน ๒๕๖๐) **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐, (๖ เมษายน ๒๕๖๐), **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, หน้า ๑๓.
- ลิขิต วีรเวทิน. **ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษ ๒๑ ทางตัน ทางออก และแนวทางแก้ไขใน ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษใหม่**. ๓-๒๘. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๙.
- เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน. **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

- วรากรณ์ สามโกเศศ. **การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง**. [Online]. 2562 Available from : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&Key=news_research [1, April, 2562]
- วุฒิสาร ตันไชย. ประชาธิปไตยไทย : บางมุมมองที่ถูกกละเลย ?. **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี** ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2560).
- สุเมธ ตันติเวชกุล. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๖.
- อมร รักษาสัตย์. **ประชาธิปไตย: อุดมการณ์ หลักการและแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- The Economist Intelligence Unit Limited, **Democracy Index 2018** , [Online]. 2562 Available from : <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> [1, April, 2562]
- Wikipedia, **Democracy Index**, [Online]. 2562 Available from : https://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_Index [1, April, 2562]

